

Le Havre 12+

pedagoško gradivo

avtorica Jana Drašler

kazalo

uvodna beseda	3
o filmu	3
filmografski podatki.....	3
festivali, nagrade.....	3
vsebina	3
o avtorju	5
iz prve roke	5
kritike.....	6

filmski kontekst	9
izhodišča za pogovor o ključnih tematskih sklopih filma	13
prebežniki in človekove pravice: Ali je človeško bitje res lahko »ilegalno«?	13
medčloveška solidarnost.....	16
vprašanja za pogovor ob filmu	17
umestitev filma v učne načrte.....	18
napotilo na nadaljnje branje	19

Kolofon | Le Havre • Gradivo za učitelje in starše Kinobalon • Idejna zasnova: Petra Slatinšek, Barbara Kelbl • Uredila: Barbara Kelbl • Avtorica: Jana Drašler • Jezikovni pregled: Mojca Hudolin • Slikovno gradivo: Continetal film/arhiv Kinodvor • Izdal v elektronski obliki: Javni zavod Kinodvor, 2011 • Kinodvor dovoljuje in spodbuja nadaljnjo uporabo gradiva v filmsko-vzgojne namene. Veseli bomo vaših odzivov, poročil o uporabi, konkretnih učnih priprav na film, predlogov in pripomb. Gradivo je oblikovano kot pomoč staršem ali strokovnim delavcem v vzgojno-izobraževalnih ustanovah. Za vse druge uporabe nam pošljite pisno prošnjo na kinobalon@kinodvor.org.

uvodna beseda

Film **Le Havre** je za dijake in učence zanimiv zaradi tematike priseljenstva, družbene vključenosti, pravičnosti in medčloveške solidarnosti, pa tudi zato, ker gre za delo priznanega evropskega režiserja, ki ga odlikuje pretanjen občutek za humor in izjemno izdelana filmska govorica. Ob ogledu filma priporočamo pogovor o teh temah z Jano Drašler, avtorico pedagoškega gradiva.

o filmu

filmografski podatki

naslov/izvirni naslov Le Havre

država nastanka Finska/Francija/Nemčija

leto nastanka 2011

tehnični podatki 35 mm, 1:1.85, barvni, igrani, 93 minut

spletna stran filma <http://janusfilms.com/lehavre/>

režija Aki Kaurismäki

scenarij Aki Kaurismäki

fotografija Timo Salminen

montaža Timo Linnasalo

zvok Tero Malmberg

produkcija Aki Kaurismäki

igrajo André Wilms, Kati Outinen, Jean-Pierre Darroussin, Blondin Miguel, Elina Salo, Evelyne Didi, Quoc-Dung Nguyen, Laika, François Monnié, Roberto Piazza, Pierre Étaix, Jean-Pierre Léaud

distribucija v Sloveniji Continental film

festivali, nagrade

Svetovna premiera v tekmovalnem programu festivala v Cannesu 2011 (nagrada FIPRESCI).

München 2011 (nagrada Arri-Zeiss za najboljši tuji celovečerni film). San Sebastian 2011.

Toronto 2011. Sarajevo 2011. Liffe 2011.

vsebina

Le Havre je portret francoskega pristaniškega mesta, kjer se križata usodi mladega afriškega prebežnika Idrisse in boemskega čistilca čevljev Marcela Marxa.

Marcel Marx, nekdanji pisatelj in razvpiti boem, se zateče v pristaniško mesto Le Havre, kjer postane loščilec čevljev. Sanje o literarni slavi je pokopal; zdaj srečno in zadovoljno živi na relaciji med najljubšim barom, službo in soprogo Arletty (igra jo Kaurismäkijeva večna muza Kati Outinen). Nato pa mu pot nenadoma prekriža mladoletni begunec iz temnega osrčja Afrike. Oborožen le s prirojenim optimizmom in neomajno solidarnostjo svojih sosedov se mora Marcel spopasti z brezbriznostjo in slepo birokratsko mašinerijo evroameriške civilizacije ter njenimi lakaji – policijo, ki je na sledi begunskemu dečku. Z neprisiljenim optimizmom in odločno podporo lokalne skupnosti se Marcel zoperstavi organom pregona, ki si prizadevajo za dečkovo deportacijo. Politična pravljica, ki se giblje na meji med realnostjo sodobne Francije ter klasično kinematografijo Jean-Pierra Melvilla in Marcela Carnéja, je polna šarma.

V svoji filmski bravuri, proletarski pravljici **Le Havre**, se velikan finske kinematografije spogleduje s trenutno zelo aktualno evropsko temo: ilegalno imigracijo. Pri tem seveda ohrani vso specifičnost svojega absurdno-komičnega sloga, svoje igralske muze in celo njihove like (glej André Wilms / Marcel Marx in **Boemsko življenje**).

o avtorju

Aki Kaurismäki (rojen leta 1957 v Orimattili na Finskem), veliko avtorsko ime evropskega filma, si je v mladosti želel postati pisatelj, na poti k filmski režiji pa je preizkusil številne druge poklice – kariero poštarja, pomivalca posode, filmskega kritika in predvsem scenarista. Filmski scenarist je še danes, a je do leta 1983, ko je posnel adaptacijo **Zločina in kazni (Rikos ja rangaistus, 1983)** Dostojevskega, nastopal predvsem kot producent, scenarist in igralec v filmih starejšega brata Mike. Celovečernemu prvencu je sledila vrsta izrazito avtorskih filmov, polnih Kaurismäkijevega značilnega humorja in poetike, med drugim: kultni film ceste **Leningrajski kavboji gredo v Ameriko (Leningrad Cowboys Go America, 1989)**, **Boemsko življenje (La vie de bohème, 1992)**, poklon nememu filmu **Juha (1999)** in **Luči v temi (Laitakaupungin valot)**, ki smo si jih lahko ogledali na Liffu leta 2006. Njegovi filmi žanjejo uspehe na številnih mednarodnih festivalih, največji kritiški uspeh pa mu prinese **Mož brez preteklosti (Mies vailla menneisyttä, 2002)**, za katerega je leta 2002 prejel veliko nagrado žirije v Cannesu.

iz prve roke

»Evropski film se ne ukvarja kaj dosti z vztrajnim poglobljanjem finančne, politične, predvsem pa moralne krize, ki nas je privedla do večno nerazrešenega vprašanja beguncev, ki skušajo prodreti v EU, in njihove nedosledne ter pogosto podstandardne obravnave. Sam nimam nobenega odgovora na ta problem, vseeno pa sem se hotel lotiti te tematike, četudi v svojem precej nerealističnem filmu. /.../ V osnovi bi lahko zgodba nastala v skorajda kateri koli evropski državi, razen morda v Vatikanu – ali pa še posebej tam. Najbolj logično bi seveda bilo, če bi se to zgodilo v Grčiji, Italiji in Španiji, saj (milo rečeno) nosijo najtežje breme problema. Kakor koli, prevozil sem vso obalo od Genove do Nizozemske, in kar sem iskal, sem našel v mestu bluesa in soula in rokenrola, v Le Havru.«

- Aki Kaurismäki, režiser in scenarist filma

kritike

»Finski mojster Aki Kaurismäki sodi med najbolj izrazite avtorje evropske kinematografije. S tokratnim filmom se je vrnil v Francijo, v obmorsko industrijsko mesto Le Havre, da bi tam posnel svoj doslej najbolj neposredno družbeno angažiran film. Čeprav je za Kaurismäkija značilen zelo specifičen, topel in luciden, pa tudi precej ciničen občutek za humor, je prav slednjega tokrat za spoznanje manj, kot smo vajeni. A z razlogom. **Le Havre** je namreč film o zelo realističnem problemu Evrope – problemu beguncev. /.../ Čeprav govori o aktualni in še kako realni problematiki, pa film, ker gre seveda za Kaurismäkija – ni tudi film realizma. Še vedno imamo pred seboj evropskega melanholičnega, pa tudi humorno-ciničnega poeta s posebno simpatijo do vsega »proletarskega«, z artificalno insceniranim svetom, ki izgleda kot tisti iz sredine prejšnjega stoletja. Predvsem pa film, ki temeljno ne izhaja iz realizma življenja, ampak iz artizma filma, torej iz filma kot potencialne umetniške forme. Le redki režiserji znajo posneti tako preproste, nepretenciozne, tatijevsko humorne filme, ki s svojo kvazidokumentarnostjo, nostalgijo, s po melvillovsko stiliziranim svetom in humornimi anahronizmi na izviren in nevsiljiv način kažejo občutje in podobo sodobnega življenja.«

- Ženja Leiler, *Pogledi*

"Aki Kaurismäki, melanholični poet finske proletarske realnosti, se je po natanko dvajsetih letih vrnil v Francijo in tam (v francoščini) posnel **Le Havre**, s katerim je po lastnih besedah želel izraziti razočaranje nad novo Evropo in njeno restriktivno imigrantsko politiko. To je vsekakor novost v njegovem opusu; čeprav je Kaurismäki vedno solidariziral s proletariatom in "malim človekom", njegovi filmi nikdar niso bili tako odkrito angažirani.

Le Havre je zgodba o dečku iz Gabona, ki med begom pred policijo ostane sam, nato pa mu poskuša pomagati francoski boem Marcel Marx (Andre Wilms), nekdanji pisatelj, ki je nekoč "živel boemsko življenje". Kar drži, Wilms je bil v **Boemskem življenju** (1991), Kaurismäkijevem francoskem prvencu, boem Marcel, medtem ko zdaj igra filantropa in je – v očeh policije – neželeni element, ki pa v melvillovskem slogu razvije poseben, vzajemno spoštljiv odnos do policijskega inšpektorja. Tega igra Jean-Pierre Darrousin, stalni igravec v filmih Roberta Guediguiana, kar spet ni naključje, **Le Havre** je namreč severnjaška preslikava Guediguanovega talilnega lonca – Marseilla. **Le Havre** kljub aktualni tematiki ni prav nič realističen, kaj šele didaktičen film. V tem je veličina Kaurismäkija, da z izrazito artificalnimi

podobami (njegov svet je spet videti kot barvni film iz petdesetih let) in minimalističnim, tako rekoč žanrskim jezikom spregovori o relevantni sodobni temi."

- Simon Popek, *Dnevnik*

*»Samo v filmu Akija Kaurismäkija lahko srečamo moža, ki tolaži umirajočo ženo tako, da ji bere Kafko ... Čeprav še vedno vešč tovrstnega sarkazma, pa se Kaurismäki tokrat v veliki meri odreče tipičnim elementom svojih zgodnjih filmov – jedki ironiji, manirističnim kompozicijam, konceptualni komiki, brezskrbnemu kaosu razpoloženj, tonov, virov in žanrov – v imenu zrelega humanizma in neokrščanske dobroteljnosti svojih kasnejših komedij obupa **Daleč potujejo oblaki** (1996) in **Mož brez preteklosti** (2002). /.../ Prisili vas, da se obupano oklepate vere v človeštvo, pa čeprav realnost na vsakem koraku izpodbija avtorjevo optimistično vizijo. /.../*

***Le Havre** je celo za finskega cinefila in mojstra internih šal prav nenavadno prežet s kulturnimi in filmskimi referencami: ladja nosi napis Sputnik, naziv Akijeve produkcijske hiše; pogled na cvetočo češnjo zaključi film v očitnem poklonu Ozuju; inšpektorjev vzdevek Monet prikliče v spomin Clauda, ki je tu odraščal ... /.../*

*Kaurismäkijeva življenjska pričakovanja so bila venomer skromna: ljubezen, sreča, dostojanstvo, spomin, preživetje. Bodisi pod vplivom Bressona ali lastnega, vse bolj izostrenega etičnega čuta, Kaurismäki svoj materializem tokrat ublaži s pridihom numinoznega. Za razliko od Arletty še vedno verjame v čudeže in s filmom **La Havre** mu eden takšnih tudi uspe.«*

- James Quandt, *ArtForum*

*»Ljubljenec Cannesa Aki Kaurismäki se je proslavil kot režiser in scenarist humornih zgodb iz življenja finskih marginalcev. Njegov najnovejši film **Le Havre**, umeščen v istoimensko pristaniško mesto v Normandiji, se spopada z družbeno problematiko – severnoafriškimi priseljenci in begunci, ki prečkajo to mesto. /.../ In vendar ni v filmu nikakršnega pridiganja. Je le skrajno, čeprav skromno šarmanten in Kaurismäkijev tipičen brezizrazni humor tli povsod pod njegovim površjem. André Wilms, veteran med francoskimi igralci in Kaurismäkijev stalni obraz, odigra vlogo Marcela z očarljivo in danes redko videno eleganco.«*

- David Gritten, *The Telegraph*

*»Ob mešanici Kaurismäkijevih najljubših francoskih in finskih igralcev ter nekaj novincev se zdi **Le Havre** kot toplo družinsko snidenje. Na pol sodobna pravljica ... se odvija v tistem*

znanem univerzumu retro stila in absurdnega humorja, v katerem prebivajo vsi avtorjevi filmi. /.../ Vzdušje je veselo, lahkotno, in film vsekakor ne pomeni novega preboja finskega avtorja, čeprav so tokrat veliko bolj v ospredju vplivi francoskih filmarjev, kot so Marcel Carné, Jean-Pierre Melville in Robert Bresson. A sam po sebi predstavlja **Le Havre** kontinuiran užitek ob brezhibnem mešanju radostnih in trpkih tonov s prismuknjenostjo, kakršne smo vajeni iz Kaurismäkijevih največjih komičnih mojstrov. «

- Leslie Felperin, *Variety*

»Finski **auteur** Aki Kaurismäki že od zgodnjih 80-ih orje svojo ledino in ustvarja manjše čudeže – filme, ob katerih vam srce zaigra ravno takrat, ko so najbolj ravnodušno otožni. **Le Havre** ponudi režiserjev običajni meni: brezizrazno igro, razbrazdane obraze, politično sočutje, hiperstilizirano mizansceno in z ljubeznijo osvetljene razpadajoče točilnice. A film, s katerim se Finec prvič po letu 1991 in **Boemskem življenju** spet v polnosti predaja svoji frankofiliji, prinaša svež val. Z uporabo odlične francosko-finske zasedbe, galske filmske tradicije in aktualne francoske politične problematike je Kaurismäki ustvaril značilno skromen, a sijoč biser, s katerim se veličastno vrača v formo ... Francosko govoreča publika bo navdušena, akifili vsega sveta pa bodo v nebesih.«

- Jonathan Romney, *Screen Daily*

filmski kontekst

Finec Aki Kaurismäki vsekakor sodi med režiserje, ki so s svojo filmsko poetiko močno zaznamovali umetniški film zadnjega obdobja. Problematiko begunstva kot osrednjo temo filma **Le Havre** avtor izjemno napove že v sami uverturi filma. Čistilca čevljev na podzemni postaji metroja simbolizirata tisto točko našega sveta, kjer je treba vse, ki prihajajo zaprašeni od drugod, ki so tujci – Drugi, za vstop v naš svet pripraviti, jih očistiti. Zato je z ironično obravnavo stereotipov pomenljiv že naslednji kader, v katerem pridrvi poslovnež sumljivega videza v dragih oblačilih, s pogledom premeri oba čistilca, najprej azijata, za katerega kasneje izvemo, da je prehodil križev pot ilegalnega prebežnika, nato še moškega tipično evropske podobe, tokrat Francoza. Sede seveda k Francozu. Tako čist pa kot prispodoba današnjega časa in prostora, gospodarskega kriminala in klientelizma, pade pod streli mafijskega obračuna. Dobrodošli na Zahodu, bi lahko rekli.

Kaurismäkijevi filmi se vselej dogajajo v zamolčki, »retro« atmosferi, ki se ne meni za modne trende. Včasih se zdi, da se vse njegove filmske pripovedi pravzaprav dogajajo v asketskem, imaginarnem prostoru, ki je vselej isti; v njem namesto zgoščenk še vedno škripljejo vinilke, oblačila so že zdavnaj iz mode, književnost berejo na glas in mobilnih telefonov skoraj ni – če že so, pa pripadajo filmskim negativcem. A kljub posebni vrsti konservativnosti, ki veje iz njegovih filmov, avtor nikdar ne zapade v kliše. Kaurismäkijev posluš za družbeno stvarnost in raznolikost človeških pripovedi, ki v njej bivajo, je preveč pretanjen in občutljiv, da bi lahko podlegel ponavljanju. Njegovi igralci, vključno z vso filmsko ekipo, mu ostajajo zvesti desetletja. A ne le igralci, celo filmski liki potujejo iz filma v film, se kdaj za več let izgubijo, pa spet vzniknejo na platnu. Tako je tudi z Marcelom Marxom, protagonistom filma **Le Havre**, ki se ga Kaurismäkijevi zvesti gledalci spominjajo iz dve desetletji starega **Boemskega življenja**. Tedaj siromašni boem, ki je gojil sanje o pisateljski karieri, se na stara leta – ta spremljamo v filmu – iz bučnega in dragega Pariza zateče v majhno pristaniško mesto Le Havre, kjer življenje vendarle teče počasneje. Sanje postati pisatelj so minile, vendar je Marcelu uspelo tisto najpomembnejše, ostati zvest samemu sebi in lastni izbiri boemskega sloga kot modusa vivendi. To zanj ni usoda, temveč izbira: zdaj za skromen zaslužek dela kot loščilec čevljev, njegov vsakdan pa je kljub ustaljenim in mirnim tirnicam med železniško postajo, pristaniščem, domom v revni delavski četrti, kjer živi z zvesto ženo Arletty, in najljubšim barom, pester in iskriv. Arletty in Marcel Marx živita s psico Lajko v majhni hiši, v revščini in pomanjkanju, a tudi v medsebojni solidarnosti in prijateljstvu. Prodajalec zelenjave,

pek, bife, poln lokalnih bifejskih rastlin, vsi vkoreninjeni v svoje navade, ki se zdijo brezčasne in ne glede na prostor povsod enake. Dan za dnem je enak. Sam film pa, kot bi pripadal nekemu drugemu času; bolj enostavnemu, manj kompleksnemu, bolj linearnemu, v katerem življenje teče počasneje. To harmonijo v življenju Marcela Marxa nenadoma in skoraj istočasno prekineta dva dogodka. Prvi, vezan na njegovo intimno sfero, je huda bolezen ljubljene Arletty, brez katere je izgubljen, drugi dogodek, ki se zgodi v pristanišču, pa ima javni značaj. Oba se za Marcela končata pozitivno, četudi Arletty, ko izve za svojo bolezen, resignirano izjavi: "*Žeres, da se čudeži dogajajo, a ne v moji soseski,*" in tako označi brezupnost lastnega vsakdana.

Ta železni vsakdanjik prekine dogodek v pristaniškem skladišču, kjer se iz zapečatenih zabojnikov, naloženih drug vrh drugega, razleže otroški jok. Transport tovora, ki potuje iz Zahodne Afrike v Anglijo, je naenkrat ustavljen. Na prizorišče pridrvijo oborožene specialne policijske enote, v neposredni okolici zabojnika je razglašena splošna nevarnost. Ko »specialci« odprejo zapah, nastopi trenutek tišine. Kamera nam razkrije pogled v notranjost, kjer nemo ždijo ljudje iz Afrike, utrujeni, izmučeni in lačni, a kljub temu v Kaurismäkijevi vizualni poetiki v soju sončne svetlobe nadvse lepi in ponosni. Prizor stika dveh kultur na prav nič turističnem kraju je izredno močan, to moč pa je režiserju uspelo doseči z uporabo tišine in graciozne negibnosti – Afričani velikih, jasnih oči strmijo v do zob oborožene policiste, policisti s čeladami in policijskimi maskami srepo strmijo nazaj v begunce. Okamenelo podobo zmoti nenadno gibanje – iz notranjosti švigne deček in si skozi nepregleden labirint zabojnikov utre pot v svobodo. Specialec v maniri robotiziranega subjekta vanj naperi avtomatsko puško, gotovo dečkovo smrt pa prepreči višji inšpektor Monet.

Monet je eden osrednjih filmskih likov, ki tako s podobo kot ravnanjem presega časovne komponente in pooseblja inšpektorski lik, značilen za francoski film (Kaurismäki sicer pravi, da je navdih zanj dobil v literaturi Dostojevskega). Monet je kompleksna in celovita osebnost, čisto nasprotje ostalim razosebljenim uniformirancem, ki po Le Havru iščejo begunca. Je človek s čustvi in zgodovino, ki ve, da zakon ni le nema črka na papirju. Tudi zato režiser tiste, ki delujejo zgolj po črki zakona (v filmu sta to špicelj in Monetov nadrejeni) pusti onkraj podobe in jih v filmu samo nakaže z zvokom iz offa. Monet in Marcel razvijeta posebne vrste odnos, ki močno spominja na slovito zgodbo med Rickom in oficirjem Louisom Renaultom v **Casablanci** (1942). Kljub temu da se nezaupanje dveh individualcev tudi tu zelo počasi topi, smo na koncu le priča začetku dolgega in lepega prijateljstva.

Ko se tako Monet, kot angel varuh, pojavi v filmu prvič, omogoči, da Idrissa, kot je afriškemu

dečku ime, pobegne – in se po naključju znajde na Marcelovi ustaljeni poti skozi mesto. Po nekaj bližnjih srečanjih in Marcelovi očitni zaskrbljenosti za malega begunca nekega večera najde dečka v lastni drvarnici, spečega ob psici Lajki. Marcel ga povabi v hišo, ki pa je žal prazna, saj je Arletty v bolnišnici. Kaj kmalu za begunca skrbi vsa četrta – resda zaznamovana z revščino in pomanjkanjem, a morda tudi zato toliko bolj z medsebojno solidarnostjo in prijateljstvom. Svetova, ki se srečata, pa v resnici nista tako različna, kot se zdi na prvi pogled: skozi razvoj filma se izkaže, da tudi mladi Afričan in ostareli francoski boem delita prenekateri nazor glede prijateljstva, solidarnosti in sočutja. Idrissa seveda ne najde miru, saj je kriminaliziran; vendar ni prestopnik zato, ker bi storil kakršnokoli kriminalno dejanje, temveč zgolj ker obstaja – po zakonskih regulativah ilegalno. Tu je tudi pomembna razlika glede na film **Casablanca**. Čeravno struktura zgodbe teče skoraj enako in imamo v obeh primerih opraviti s prevlado etičnih načel nad togo črko zakona, saj oba inšpektorja pomagata rešiti človeško življenje s pravno-formalnim prekrškom, pa Victorja Laszla v **Casablanci** dojemamo kot brezpogojno pozitiven filmski lik, saj ga preganjajo nacisti, medtem ko do Idrisse gojimo pozitivna čustva zgolj pogojno. Spoznamo njegovo zgodbo, izvemo, da izhaja iz izobražene družine, vidimo, da je deloven in pošten. Skratka, nasprotje stereotipne podobe divjega in lenega Afričana, ki jo je uspel skonstruirati Zahod. Zato se kaj hitro postavimo na stran Idrisse in se veselimo njegovega uspeha, toda s strani konformistične Evrope nismo povsem prepričani, ali simpatiziramo tudi z vsemi tisoči in tisoči, ki poskušajo dnevno emigrirati, ubežati pred nasiljem in si poiskati pot v svobodo. Kajti, kot reče v filmu Idrissin ded: "*Vrč se vrača k izviru, dokler se ne razbije.*"

Pot v svobodo je tudi tokrat, kar je še ena stalnica Kaurismäkijevih filmov, tlakovana skozi rokenrol. Da bi zbrali denar za Idrissovo pot v London, kjer bo našel svojo mamo, prepričajo ostarelo lokalno legendo Little Boba (resničnega lokalnega glasbenika s pravim imenom Roberto Piazza, ki v filmu igra samega sebe), da priredijo dobrodelni koncert. Ko se začne obroč okoli Idrisse zaradi ovaduhov spet zategovati, znova odigra ključno vlogo odrešitelja Monet. Za uresničitev Dobrega je pripravljen zastaviti svoj ugled in kariero, pri čemer je ključno, da to Dobro prepozna, kar pa v današnji družbi ni več enostavna naloga. Mogoče je režiser tudi zato inšpektorju Monetu nadel retro videz, kot nostalgijo za preteklimi časi.

Film je poln referenc, poklonov ustvarjalcem, ki so na režiserja naredili vtis in vplivali na njegovo umetniško vizijo. Takšne poklone zasledimo že v imenih protagonistov – Marcel Marx je »mešanica« francoskega filmskega režiserja, velikana poetičnega realizma, Marcela Carneja,

in ikone delavskega gibanja, nemškega filozofa Karla Marxa. Marcelova žena Arletty je svoje nenavadno ime podedovala po francoski gledališki in filmski igralki, ki je kot Carnejeva muza utelešala duha in patos delavskega razreda v 30-ih in 40-ih letih dvajsetega stoletja. Poleg že omenjenega detektiva, s katerim Kaurismäki aludira na preiskovalnega sodnika Porfirija Petroviča iz romana *Zločin in kazen* se književnosti neposredno dotika tudi z odlomkom Franza Kafke, ob katerem Arletty v bolnici utone v sen.

izhodišča za pogovor o ključnih tematskih sklopih filma

prebežniki in človekove pravice: Ali je človeško bitje res lahko »ilegalno«?

'Na italijanski otok Lampedusa še vedno prihajajo novi begunci', 'Prišli smo zaradi svobode, a tukaj smo zaprti', 'V Atlantiku umrlo najmanj 45 afriških prebežnikov', 'Italijanski premier Silvio Berlusconi je zavrnil idejo o multietnični Italiji in napovedal, da bo država še naprej vračala ladje s pribežniki v Afriko', 'Nato zanika, da je pustil umreti 61 libijskih migrantov' so le nekateri izmed senzacionalnih naslovov površnih časnikarskih zgodb o temi, ki ji je režiser Aki Kaurismäki posvetil svoj najnovejši film. A v nasprotju z naslovnici časopisov je Kaurismäki vse prej kot površen. Ogled filma **Le Havre** je zato odlična podlaga za obravnavo in problematiziranje tematik meja, migracij, ilegalnih prebegov, medkulturnosti, človekovih pravic in deviantnih nacionalističnih stereotipov.

Napis na naslovnici časopisa, ki ga opazimo v filmu '*Oboroženi in nevarni: povezani z Al Kaido?*' po svoji bizarnosti ne zaostaja za gornjimi naslovi. Za medijsko podobo »nevarnosti« se skriva deček Idrissa, uglašeni sin gabonskega učitelja, ki je moral po sili razmer pobegniti iz matične države. Idrissa deli zgodbo svojega prebega z mnogimi ljudmi, ki prečkajo državne meje, a v nasprotju z nami nimajo »samoumevne« sreče, da bi bili rojeni v kateri od držav, ki bi jim to omogočale storiti na legalen način. Meja, ki je tematizirana tudi v filmu in ki na enako neusmiljen način ločuje ne le državi, temveč tudi svetove relativnega blagostanja od svetov revščine, je tudi evropska – šengenska meja. Ta za zdaj poteka tudi ob Sloveniji. Šengenski sporazum ljudem omogoča domnevne ugodnosti, ki pa so jih deležni samo posamezniki znotraj meja EU. Parole o brezmejnosti, svobodi gibanja in enakosti za vse, s katerimi se tako vztrajno oglašuje Evropska unija, ne veljajo za tiste, ki čez šengensko mejo prihajajo »z druge strani« in zato ne uživajo državljanjskih pravic. Čeprav se vsi zavedamo, da je svet, v katerem živimo, globaliziran, poskušajo oblasti migracije nenehno nadzorovati, omejevati in preprečevati. Tudi sosed ob imaginarni meji kaj hitro lahko postane tujec – Drugi. Kontradiktornost je na tem mestu očitna. Spodbuja se globaliziranost trgov, meje so za najrazličnejše dobrine in storitve široko odprte, vedno bolj zaprte pa so za ljudi; za tiste, ki ne sodijo v profil, ki ga narekujejo ideologije zahodnega sveta. Zanje država »poskrbi« s centri za tujce, deportacijami in politiko obmejnega nadzora. Črna kronika jih največkrat opisuje kot »zločince«, »brezdelneže«, celo »divjake«, ki nameravajo izkoristiti »naše« poštenje.

To je še posebej izrazito v primeru Afrike, ki je za Evropo vedno predstavljala kontinent, namenjen raziskovanju novega in zanimivega, »divjega«, in ne(i)zmernemu črpanju naravnih

bogastev, ki so bogato Evropo še bolj obogatila, dandanes pa pomeni nevarnost, napad »nekultiviranih« ljudi, ki zasedajo »naše« službe, hočejo živeti na račun »naše« socialne pomoči in prinašajo v družbo nezaželene novosti, drugačne kulture in vrednote. Za medijsko podobo nevarnih tujcev pa se skrivajo ljudje, ki, tako kot filmski protagonisti, iz matičnih držav bežijo pred nasiljem, represivnimi režimi, korupcijo, nevzdržnimi razmerami in hudim kršenjem človekovih pravic. Takšna ilegalna potovanja v »trdnjavo Evropo« so draga, dolga, nevarna in za mnoge usodna. V skladu s sekretariatom United, ki beleži statistiko prebežniških smrti že od leta 1993, trenutni »seznam smrti« šteje že preko 14.000 smrti beguncev, prosilcev za azil in migrantov, ki izgubljajo življenja med poskusi vstopa v Evropo ali med zadržanjem. Žrtve so predvsem posledica neuspeha vlad, da bi zaščitile pravice in zagotovile osnovno raven varnega in človeka vrednega življenja.

Tako je tudi v primeru Afričanov, ki po dolgem, mukotrpnem potovanju prispejo v Evropo. Predvsem afriški prebežniki pogosto odhajajo na pot iz političnih razlogov. Večina jih pobegne, da jih ne bi zaprli, nekateri so zbežali iz zaporov in kaznilnic. Vsak »begunec«, »prebežnik« ali »prosiliec za azil«, na katerega naletimo v t. i. centrih za tujce, ima svojo pripoved o potovanju v »boljše življenje«, preizkušnjah, nevarnosti, upih in obupih, ki so ga spremljali. In vsaka takšna pripoved bi lahko služila kot izjemna snov za film, kar dokazujejo tudi mnogi filmski izdelki, ki s pretanjenimi avtorskimi pristopi obravnavajo tovrstne teme (v naši bližini sta takšna npr. Damjan Kozole in Želimir Žilnik). Zgodba mladeniča iz Sierre Leone v svetu ilegalnih prebežnikov ne pomeni nič izjemnega. Pripovedi, kot je njegova, se vsepovsod po svetu, tudi čisto blizu nas, odvijajo vsak dan:

»Če hočeš v Sloveniji pridobiti azil, ti po pogovorih s socialnimi delavci določijo predstavnika. Tudi jaz imam svojega. Dokazati moraš, iz katere države prihajaš, in pojasniti, zakaj si jo zapustil. Sprašujejo te: kaj te je pripeljalo v Slovenijo? Zakaj si zapustil svojo državo? Zakaj misliš, da je Slovenija država, ki bi ti dala azil? Ne vem zakaj, vendar v Sloveniji nočejo dati azila črncem, Afričanom. Ni pomembno, kaj poveš, ne zanimajo jih naše težave. Policija je do nas zelo agresivna in menim, da zgolj zato, ker smo Afričani. Ampak mi nismo slabi ljudje. Ker nisem imel dovolilnice za prost izhod in ker se nisem pravočasno vrnil v center, so me policisti pretepli. Skušal sem govoriti s svojim predstavnikom, vendar so me za tri dni zaklenili v klet skupaj s petdesetimi drugimi prebežniki. Nismo imeli postelj. Spali smo na tleh. Policiji sem skušal razložiti, da sem imel vajo s skupino. Niso me poslušali. Uničili so mi CD player in me

pretepli, bili so brutalni. Zaradi nasilja sva se s predstavnikom pritožila, sodnik je odločil, da je prišlo do kršitve. Niso pa pojasnili, kako so ukrepali proti policistom.

Policisti so bili nasilni tudi do mojih prijateljev. Agresivni so, v katerikoli državi sveta. Če se temnopolti sprehaja po cesti s slovenskim dekletom, policisti gotovo vprašajo Slovenko: 'Kaj delaš s črncem?' Ne marajo nas. Nič ne moremo storiti, moramo biti potrpežljivi. Ne želijo, da bi bili svobodni. Rad bi živel sam zase, hočem delati svojo glasbo, rad bi se sprehajal. Rad bi bil torej svoboden. Hočem živeti kot normalen človek in si ustvariti lepšo prihodnost. Tu postajam čedalje bolj depresiven.

Zdi se mi, da se največje kršitve dogajajo, ker nas nimajo za ljudi. Ne zanima jih, da smo imeli v Afriki probleme, da smo zato pobegnili. Vseeno jim je, ali živimo ali umiramo. Nič jih ne prepriča. Zanje je pomembno le, da delajo in dobijo plačilo. V Sloveniji sicer je svoboda govora. Lahko greš na televizijo, lahko poveš karkoli, ni pa spoštovanja človekovih pravic. Podobno je v drugih državah Vzhodne Evrope.

Nisem imel izbrane določene, ciljne države. Hotel sem samo zapustiti Afriko, Sierro Leone, ker sem bil proti vladi, politiki. Ubijali so ljudi. Ko se je začela državljanska vojna, so me pretepli. Moral sem pobegniti. Ni razloga, da bi se vrnil. Verjetno se ne bom vrnil še kakšnih dvajset let. Upam, da mi bo Slovenija odobrila azil. Če ne, ne bom mogel delati. Rad bi se zaposlil, služil denar. Zdaj si pomagam s svojim talentom, pojem že od malega – in rad pojem.»

(vir: V zoni prebežništva: Antropološke raziskave prebežnikov v Sloveniji, 2002)

medčloveška solidarnost

V moderni Evropi, obdani s strogimi mejami in ponižujočimi omejitvami, obstaja še en, alternativni univerzum, s katerim se film pravzaprav ukvarja – svet medčloveške solidarnosti. Prebivalci revne sosese vsak na svoj način ščitijo Idrisso in Marcela ter s tem sodelujejo v dejanju, ki je zakonsko sporno in na meji kriminalnega, a ga zato vodita človeška toplina in empatija. Povsem enaki so tudi motivi inšpektorja Moneta. V Marcelovi skupnosti ljudje med seboj niso odtujeni, temveč so globoko vključeni v medsebojne odnose, odzivni na težave drugega. Bolj ko razumejo drug drugega, bolj si v tem pogledu pomagajo in močnejša je solidarnost med njimi, ki jo uspejo ohraniti kljub uniformnim in zbirokratiziranim družbenim razmeram. Film je tako odlična iztočnica za razgovore o potencialu civilne družbe in radikalnosti vrednot, ki so zmožne razbijati še tako trde okvire oblasti.

vprašanja za pogovor ob filmu

1. Zakaj se nekateri ljudje odločijo, da bodo zapustili svojo državo ali so iz nje celo primorani pobegniti?
2. Ali poznate koga, ki je v Slovenijo prišel od drugod? Kakšni so bili njeni ali njegovi motivi za selitev? Kaj je pričakoval/a, kako se mu/ji zdi tu? Kakšna čustva ga/jo obhajajo v novem okolju?
3. Kakšna je razlika med beguncem, priseljencem in prosilcem za azil?
4. Kaj bi storili vi, če bi bili na Marcelovem mestu? Bi skušali pomagati Idrissi? Kako? Utemeljite, zakaj bi mu pomagali in zakaj ne.
5. Malokrat pomislimo, da so bili mnogi ljudje, ki jih danes poznamo kot znane ali celo slavne in o katerih se učimo v šoli, v določenem obdobju življenja zaznamovani z izkušnjo begunstva. Med njimi sta bila tudi Sigmund Freud in Karl Marx. Poznaš tudi ti kakšnega?
6. Kakšne so po tvojem mnenju osnovne človekove pravice, zakaj so pomembne in kako jih spoštovati?
7. Ali imate občutek, da živite dobro? So v vaši okolici kakšne izjeme? Kdo živi bolje od vas? Kdo slabše? Kako lahko poskrbimo za tiste, ki potrebujejo pomoč – sirote, begunce, brezposelne, reveže?
8. Ozrite se okoli sebe in poskusite ugotoviti, od kod so stvari okoli vas? Od kod so stvari, v katere ste oblečeni? Od kod so vaša peresnica, copati, šolske torbe, krede, tabla, umivalnik? Kdo je zgradil učilnico, šolo? Napišite na tablo imena vseh držav, iz katerih izvirajo te stvari oz. ljudje, ki so jih izdelali.
9. V svojem družinskem drevesu poiščite sorodnike, ki so v Slovenijo prišli od drugod ali se morda odselili v tujino. Kakšni so njihovi vzgibi, njihove zgodbe? So se njihova pričakovanja uresničila? Primerjajte izsledke med seboj.
10. Kuhinja: ali veste, da so tudi tako vsakdanje stvari, kot so paradižnik, krompir, česen in cimet v resnici prišle sem »od drugod«? Ali poznate kakšno jed, morda celo recept zanjo, ki je v Slovenijo prišla s priseljenci?

umestitev filma v učne načrte

Film se izjemno učinkovito prepleta s tistimi učnimi načrti, ki senzibilizirajo učence za tematike migracij in integracije, (ne)prehodnosti meja, nepravilne porazdelitve kapitala in človekovih pravic. S svojo neposrednostjo in skrbno grajeno kompleksnostjo likov, ki niso zgolj-dobri ali zgolj-slabi, razvija sposobnost življenja ter razbija nacionalno-ekonomsko pogojene predsodke in stereotipe tako na ravni splošnih medijskih diskurzov kot tudi vsakdanje izkušnje učencev, hkrati pa spodbuja razmišljanje o tem, s kakšnimi ovirami se dejansko soočajo posamezniki, ki jim družba navadno daje negativno oznako. Učenci tako spoznavajo, kako lahko nekorektno poimenovanje prispeva k družbenemu izključevanju in diskriminiranju določenih skupin. Ob ogledu filma prepoznavajo potek in pomen migracij, težave migrantov, dejstvo prisilnih migracij in težave z asimilacijo. Film opogumlja zavedanje, da ima vsakdo pravico do enakopravnega položaja v družbi, ne glede na etnično pripadnost, barvo kože, politično in versko prepričanje, premoženje, rojstvo in kakršnokoli drugo okoliščino. Posebej je primeren za obravnavo pri predmetih sociologije, državljanske vzgoje in etike, zaradi svojega družbenopolitičnega konteksta tudi geografije in zgodovine, z aluzijami na literaturo, ki jih pri Kaurismäkiju ne manjka, pa je moč poglobiti znanje pri predmetu jezik in književnost. Teme, ki jih problematizira, so lahko kakovostna osnova za poznejšo prostovoljsko dejavnost in njeno organizacijo v okviru šole ter sodelovanje z nevladnimi organizacijami.

napotilo na nadaljnje branje

Mojca Pajnik, Petra Lesjak-Tušek, Marta Gregorčič: *Prebežniki, kdo ste?* Mirovni inštitut, 2007

Uršula Lipovec Čebren (ur.): *V zoni prebežništva: Antropološke raziskave prebežnikov v Sloveniji.* Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo, Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani, 2002